

<https://doi.org/10.31891/PT-2024-4-4>

УДК 387.159.922.6

Людмила МІХЄЄВА

кандидат педагогічних наук, доцент,
Хмельницький національний університет
<https://orcid.org/0000-0003-0369-1129>

E-mail: ludamixeeva@ukr.net

Анастасія ФЕДОЩУК

здобувачка вищої освіти,
Хмельницький національний університет
e-mail: allsestian86@gmail.com

КОНФЛІКТОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК КЛЮЧОВИЙ АСПЕКТ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНИХ ПРОФЕСІЙ

Стаття присвячена питанням теоретичного дослідження конфліктологічної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій в процесі професійної підготовки. Охарактеризовано конфліктологічну компетентність фахівців соціономічних професій як інтегральну якість, що відображає здатність спеціаліста ефективно попереджати, діагностувати та вирішувати конфлікти в професійній діяльності. Вивчено структуру конфліктологічної компетентності. Визначено компоненти конфліктологічної компетентності майбутніх фахівців сфери «людина-людина» у процесі професійної підготовки.

Ключові слова: конфлікт, конфліктна компетентність, конфліктологічна компетентність, компоненти конфліктологічної компетентності, фахівці соціономічних професій.

Liudmyla MIKHEIEVA, Anastasiia FEDOSHCHUK,
Khmelnyskyi National University

CONFLICT COMPETENCE AS A KEY ASPECT OF PROFESSIONAL TRAINING OF SPECIALISTS IN SOCIO- ECONOMIC PROFESSIONS

The issue of conflict resolution competence is becoming increasingly relevant in modern society, characterized by high levels of social tension and rising interpersonal and group conflicts. The development of conflictological competence is a critical component of the professional training of specialists in social sciences. Psychologists, social workers, educators, and other professionals in this field often encounter situations where effective conflict resolution is crucial for their work. The inability to manage conflicts can lead to reduced work quality, loss of client trust, and even emotional burnout.

Modern professional training requires not only theoretical knowledge but also the development of practical skills for constructive conflict resolution, emotional resilience, empathy, and the ability to interact effectively with others in complex situations. This issue becomes particularly significant in the context of educational system reforms, which focus on a competency-based approach, where conflictological competence is seen as a key element for professionals in social fields.

An analysis of scientific literature indicates a sustained interest in studying the different aspects of conflict emergence and the search for ways to resolve and prevent conflicts. Effective conflict management or prevention is an essential component of conflictological competence in its general understanding.

This paper discusses various perspectives on conflictological competence, with an emphasis on its role in enhancing professional effectiveness, especially for specialists who frequently deal with interpersonal and social conflicts. It highlights the importance of practical skills in working with conflict situations, enabling future professionals to understand, predict, and resolve conflicts constructively. The article underscores that the development of this competence is fundamental for improving the quality and efficiency of professional activities in the social sciences.

Keywords: *conflict, conflict competence, conflictological competence, components of conflictological competence, specialists of socioeconomic professions.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

У сучасному суспільстві, яке характеризується високим рівнем соціальної напруженості, зростанням кількості міжособистісних і групових конфліктів, розвиток конфліктологічної компетентності стає невід'ємною складовою професійної підготовки фахівців соціономічних професій. Психологи, соціальні працівники, педагоги та інші представники цієї сфери часто стикаються з ситуаціями, де ефективне вирішення конфліктів є визначальним для їхньої професійної діяльності. Невміння працювати з конфліктами може призводити до зниження якості роботи, втрати довіри клієнтів і навіть емоційного вигорання.

Сучасні вимоги до професійної підготовки фахівців передбачають не лише оволодіння теоретичними знаннями, але й формування практичних навичок конструктивного вирішення конфліктів, емоційної стійкості, емпатії та здатності ефективно взаємодіяти з людьми в складних ситуаціях. Особливої значущості проблема набуває в контексті реформування освітніх систем, орієнтованих на компетентнісний підхід, де конфліктологічна компетентність розглядається як одна з ключових для професійної діяльності в соціономічній сфері.

Аналіз досліджень та публікацій

Проблема формування конфліктологічної компетентності майбутніх фахівців стає дедалі актуальнішою у наукових дослідженнях, оскільки цей аспект професійної підготовки є ключовим для успішної роботи в галузях освіти, соціальної роботи, психології, правоохоронної діяльності та інших соціономічних професій. Серед науковців, які досліджували це питання, варто виділити Г. Бережну, І. Козич,

Л. Котлову, О. Климентьеву, А. Лукашенко, Л. Мухіну, Г. Сирову, І. Тітаренко, Л. Шаповал, О. Шаповал, С. Філь.

Незважаючи на проведені дослідження та існуючі наукові праці, проблема формування конфліктологічної компетентності залишається недостатньо вивченою.

Формулювання цілей статті

Мета статті полягає у визначенні теоретичних засад формування конфліктологічної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій та її ролі у забезпеченні ефективної професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу

Аналіз наукової літератури свідчить, що в психології та педагогіці від моменту їх становлення як окремих дисциплін зберігається стійкий інтерес до вивчення різних аспектів виникнення конфліктів, а також до пошуку шляхів їх вирішення та запобігання. Ефективне врегулювання чи попередження конфліктів є важливою складовою конфліктологічної компетентності особистості в її загальному розумінні.

Вивчення психолого-педагогічної літератури дозволяє виокремити два поняття: «конфліктна компетентність» і «конфліктологічна компетентність». Ці терміни інколи вживаються як взаємозамінні, але в деяких випадках між ними проводять чітке розмежування. Обидва поняття базуються на термінах «конфлікт» і «конфліктологія». При аналізі конфлікту увага може акцентуватися як на аспектах виникнення суперечностей чи зіткнення інтересів, так і на методах їх врегулювання.

Автори статті «Психолого-педагогічний зміст термінів «конфліктна компетентність» та «конфліктологічна компетентність» М. Голубева та І. Жарук конфліктну компетентність визначають як здатність і готовність використовувати конфлікт для досягнення власних цілей. Це може включати, наприклад, провокування особистісного конфлікту для ослаблення позицій іншої сторони у діловій суперечці, ефективне застосування власних сильних сторін і ресурсів, а також використання помилок та слабких місць опонента для досягнення переваги. Конфліктна компетентність передбачає не лише вміння успішно протистояти опоненту, але й охоплює діагностичні, прогностичні та рефлексивні навички. Зокрема, це проявляється у виборі найоптимальнішого часу для початку конфлікту, підготовці доказової бази для юридичних процесів, а також у здатності

усвідомлювати й коригувати власні недоліки, які виявилися під час конфліктної ситуації. Таким чином, конфліктна компетентність може бути спрямована як на досягнення перемоги в конфлікті, так і на його врегулювання. Водночас конфліктологічна компетентність переважно акцентує увагу на попередженні конфліктів і їх конструктивному вирішенні, що є її відмінною особливістю [3].

Дослідник Б. Хасан, аналізуючи конфліктну компетентність, підкреслює її важливу роль у структурі особистості та розглядає її як складову частину комунікативної компетентності. Він визначає конфліктну компетентність як здатність зберігати суперечності в конструктивних межах, що сприяє їх вирішенню. Б. Хасан виділяє два рівні конфліктної компетентності. Перший рівень охоплює здатність ідентифікувати ознаки вже існуючого конфлікту, утримувати його в межах сутнісної проблеми та використовувати засоби його регулювання для досягнення вирішення. Другий рівень передбачає вміння ініціювати конфлікти, які є необхідними для досягнення певних цілей, конструювати їх у процесі взаємодії, а також володіти навичками організації продуктивної конфліктної поведінки учасників [11].

Науковці О. Воронцова та Ю. Данечкіна визначають конфліктну компетентність як здатність розуміти психологічні труднощі та механізми їх прояву, а також володіти навичками їх подолання. Вони підкреслюють важливість уміння ефективно та конструктивно вирішувати конфліктні ситуації, захищаючи власні інтереси без негативного ставлення до партнера [1].

Л. Нікіфорова вважає, що конфліктна компетентність полягає у здатності запобігати конфліктам і вирішувати їх, а також у вмінні підтримувати інших у стресових ситуаціях. Ця компетентність, на її думку, є важливою складовою емоційної культури та професійної компетентності, необхідної для успішної професійної діяльності [9].

О. Щербакова трактує конфліктну компетентність як багатокомпонентну структуру, що включає такі елементи, як гнучкий індивідуальний стиль управління, специфічний когнітивний стиль, креативне мислення, відкритість, стійкість до конфліктів, рефлексивну культуру, навички саморегуляції, комунікативні здібності, чутливість та інші особистісні якості. Вона також звертає увагу на те, що, за дослідженнями М. Кашапова, В. Зазикіна та Є. Богданова, поняття «конфліктологічна компетентність» слід чітко відокремлювати від «конфліктної компетентності», що підтверджується дослідженнями Б. Хасана. Конфліктологічну компетентність вона пропонує розглядати як когнітивно-регулятивну підсистему, яка є важливою складовою

професійного розвитку особистості, інтегруючи спеціалізовані знання та навички, необхідні для ефективного управління конфліктами [11].

Поняття «конфліктологічна компетентність» та його зміст розглядаються науковцями з різних позицій, що відображається у різноманітних підходах до його значення в житті людини загалом і в професійній діяльності зокрема. Вітчизняні дослідники трактують це явище як психологічну характеристику особистості, інтегральне утворення або одну з ключових підсистем.

І. Тітаренко вважає конфліктологічну компетентність складовою професійної компетентності, оскільки її розвиток сприяє підвищенню якості професійної діяльності та забезпечує її високу ефективність [10].

М. Башкін визначає конфліктологічну компетентність як різновид комунікативної компетентності, що демонструє рівень професійних знань спеціаліста про природу конфліктів та особливості конфліктної взаємодії [2].

Конфліктологічну компетентність, на думку Н. Грішиної, слід розглядати як здатність працівника, зокрема керівника, діяти ефективно в умовах складних і конфліктних міжособистісних взаємин [2].

Т. Дзюба описує конфліктологічну компетентність як уміння ефективно використовувати методи запобігання та вирішення конфліктів, що включає розуміння закономірностей їх виникнення та розвитку для подальшого усунення або конструктивного вирішення [4].

Науковці Є. Богданов і В. Зазикін трактують конфліктологічну компетентність як знання основних характеристик конфліктів, що дозволяють запобігати деструктивним діям сторін, які конфліктують, а також формувати навички управління конфліктом і виступати в ролі посередника [2].

У статті «Визначення, зміст та структура конфліктологічної компетентності студентів – майбутніх фахівців соціономічних професій» С. Філь визначає конфліктологічну компетентність як здатність фахівця усвідомлювати, аналізувати та прогнозувати ймовірні конфліктні ситуації, спираючись на відповідну базу знань. Автор акцентує увагу на важливості практичного аспекту цієї компетентності, який включає вміння та навички роботи з конфліктними ситуаціями та явищами [11].

Г. Вошколуп пропонує розглядати конфліктологічну компетентність як здатність спеціаліста ефективно ідентифікувати потенційні конфлікти в своєму середовищі, визначати їх причини, розробляти шляхи конструктивного вирішення або запобігання, а також

мінімізувати негативні наслідки їх прояву, використовуючи наявні знання, вміння та навички [2].

О. Климентьєва визначає конфліктологічну компетентність як інтегральну характеристику особистості, яка поєднує теоретичну підготовленість і практичну здатність майбутнього фахівця до запобігання конфліктам та їх ефективного вирішення. Це також свідчить про спроможність забезпечувати професійну діяльність без конфліктів [5].

Важливо зазначити, що суть сформованої конфліктологічної компетентності студентів проявляється через її функції, серед яких:

- інтегративна функція полягає в об'єднанні різних знань, навичок і досвіду для створення цілісного розуміння конфліктних ситуацій [12];

- навчальна функція відображає здатність особистості навчатися на досвіді як власному, так і чужому (аналізувати конфліктні ситуації, вивчати їхні причини та наслідки, використовувати отримані знання для вдосконалення своєї конфліктологічної компетентності);

- комунікативна функція передбачає здатність організувати конструктивний діалог, використовувати вербальні та невербальні способи спілкування для вирішення конфліктних ситуацій, а також чітко формулювати й обґрунтовувати свою позицію, не завдаючи образи почуттям опонента [12].

- рефлексивна функція полягає в здатності особи аналізувати власну поведінку, думки та емоції у конфліктних ситуаціях;

- профілактична функція спрямована на запобігання виникненню конфліктів (розпізнавання потенційних джерел конфліктів і вживання заходів для їх усунення до того, як вони стануть серйозними проблемами);

- інноваційна функція забезпечує вирішення суперечностей між учасниками конфлікту та сприяє переходу колективу до нового стану з новими кількісними та якісними показниками [12];

- регулятивна функція стосується вміння контролювати та коригувати поведінку в процесі вирішення конфліктів (підтримування емоційного балансу, управління своїми реакціями та забезпечення конструктивного діалогу).

Беручи до уваги вже сформульовані визначення та результати науково-аналітичних досліджень фахівців у галузі вивчення поняття «конфліктологічна компетентність», ми дійшли висновків, що конфліктологічна компетентність фахівців соціономічних професій – це інтегральна якість, що відображає здатність спеціаліста ефективно

попереджати, діагностувати та вирішувати конфлікти в професійній діяльності. Вона базується на знаннях теорії конфліктів, володінні технологіями управління конфліктами та профілактики їх негативних наслідків, а також розвитку комунікативних, емоційно-регуляторних та когнітивних умінь, необхідних для конструктивної взаємодії з іншими людьми в умовах напружених ситуацій.

Розуміння та визначення структури конфліктологічної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій є надзвичайно важливими для їхньої професійної ефективності, адже саме такі фахівці, як соціальні працівники, психологи, педагоги та інші, часто мають справу зі складними міжособистісними та соціальними конфліктами. Наявність структурованої конфліктологічної компетентності дозволяє цим фахівцям глибше розуміти причини конфліктів і знаходити ефективні способи їх вирішення.

Варто зазначити, що науковці розглядають показники та структурні компоненти конфліктологічної компетентності з різних сторін. Оцінити рівень розвитку конфліктологічної компетентності в різних професійних контекстах можна за допомогою показників, а саме: знання про конфлікти; уміння ідентифікувати конфлікти; навички аналізу конфліктів; здатність вибирати стратегії поведінки; комунікативні навички; емоційна саморегуляція; рефлексивні навички; уміння запобігати конфліктам; соціально-перцептивні навички; креативність у вирішенні конфліктів.

Л. Котлова до показників сформованої готовності до вирішення конфліктів відносить: вміння фахівця правильно обирати стратегію поведінки в конфліктній ситуації; здатність контролювати власні негативні емоційні стани під час конфлікту; вміння впливати на опонента в професійному конфлікті через рефлексивне самовизначення, ґрунтоване на конструктивному підході до конфліктної ситуації [6].

Л. Черниш у статті «Формування конфліктологічної компетентності студентів під час занять з англійської мови» описує такі якості сформованості конфліктологічної компетентності у студентів: знання про типи конфліктів і способи їх розв'язання; позитивне й конструктивне ставлення до конфліктів; розвинуті комунікативні навички, спрямовані на вирішення конфліктних ситуацій; володіння різноманітними стратегіями поведінки в умовах конфлікту; емоційна стійкість; відсутність страху перед конфліктами; здатність переводити деструктивний конфлікт у конструктивне русло [12].

Конфліктологічна компетентність, за визначенням дослідників Г. Ложкіна та Н. Пов'якель, передбачає наявність професійно значущого набору умінь для регулювання та розв'язання конфліктів.

С. Філь виокремив і обґрунтував наступну структуру конфліктологічної компетентності: когнітивний компонент (змістовний, пізнавальний); операційний компонент (діяльнісний, поведінковий); мотиваційно-ціннісний компонент (смысловий); рефлексивно-регулятивний; експерієнтальний [11].

Дослідниця Л. Мухіна, на основі теоретичного аналізу конфліктологічної компетентності вчителя, визначила, що її структурні компоненти включають:

- Когнітивний компонент, що охоплює знання про конфлікти та способи їх розв'язання;
- Особистісний компонент, який включає цінності, інтереси, потреби та установки;
- Емоційно-мотиваційний компонент, що стосується емоційного інтелекту та мотивів поведінки;
- Регулятивно-поведінковий компонент, що передбачає стиль поведінки під час конфлікту та асертивну поведінку [8].

В свою чергу Г. Бережна вважає, що конфліктологічна компетентність педагогів складається з трьох основних компонентів, а саме: інформаційного, операційного та аксіологічного [7].

Таким чином, зважаючи на розглянуті концепції, структура конфліктологічної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій може включати когнітивний, особистісний, операційний та комунікативний компоненти, кожен з яких відіграє важливу роль у підготовці спеціаліста до ефективної роботи з конфліктними ситуаціями.

1. Когнітивний компонент охоплює теоретичну основу знань з конфліктології, зокрема розуміння причин виникнення конфліктів, їхньої динаміки, типології та стратегії управління. Цей компонент дозволяє фахівцям не тільки глибше усвідомлювати природу конфлікту, а й розвивати гнучкість мислення для пошуку адекватних рішень у складних ситуаціях.

2. Особистісний компонент складається з індивідуально-психологічних характеристик, що виявляються у конфліктних умовах, як-от самоконтроль, емоційна стійкість, рівень тривожності та самооцінка. Важливість цього компонента полягає у здатності фахівця зберігати стійкість і керувати власними емоціями, що сприяє конструктивній взаємодії в конфліктній ситуації.

3. Операційний компонент відображає практичні вміння та навички, необхідні для розв'язання конфліктів. Це вміння адекватно реагувати на конфліктні ситуації, застосовувати ефективні стратегії

поведінки, а також брати на себе відповідальність за результати прийнятих рішень. Операційний компонент дозволяє майбутнім фахівцям не тільки усувати конфлікти, а й попереджати їх розвиток.

4. Комуникативний компонент включає здатність до ефективної міжособистісної взаємодії, а також володіння комуникативними стратегіями, необхідними для успішного вирішення конфліктів. Вміння слухати, розуміти інші позиції, адекватно виражати свої думки та аргументи є ключовими для налагодження конструктивного діалогу, що веде до досягнення згоди або компромісу.

Така структура конфліктологічної компетентності, на наше переконання, забезпечує комплексний підхід до підготовки майбутніх фахівців соціономічних професій, сприяючи формуванню цілісної системи знань, навичок і особистісних якостей, що дозволяють ефективно керувати конфліктами у професійній діяльності.

Висновки з даного дослідження

і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

На основі аналізу наукових джерел визначено, що формування конфліктологічної компетентності є важливим компонентом професійної підготовки фахівців соціономічних професій. Конфліктологічна компетентність розглядається як інтегральна якість особистості, що поєднує теоретичні знання, практичні навички управління конфліктами, емоційну стійкість, комуникативні та рефлексивні здібності. Ця компетентність забезпечує ефективну професійну діяльність у складних соціально-психологічних умовах, дозволяючи спеціалістам не лише вирішувати конфлікти, а й запобігати їхньому виникненню.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо у вивченні взаємозв'язків між рівнем конфліктологічної компетентності та професійною ефективністю у різних соціономічних професіях. Це сприятиме підвищенню якості професійної підготовки фахівців соціономічної сфери та їх здатності ефективно діяти в умовах складної соціальної динаміки.

Література

1. Воронцова О.В., Данечкіна Ю. Конфліктність та конфліктна компетентність особистості. *Збірник наукових праць «Вісник Національного університету водного господарства та природокористування»*. 2006. Вип. 3 (35). С. 302-307.
2. Вошколуп Г.Ю. Конфліктологічна компетентність як складова професійної компетентності майбутніх фахівців. *Вісник*

Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». «Педагогічні науки». 2016. № 1 (11). С. 184-189.

3. Голубева М.О., Жарук І.В. Психолого-педагогічний зміст термінів «конфліктна компетентність» та «конфліктологічна компетентність». *Науковий простір : актуальні питання, досягнення та інновації* : матеріали III Міжнародної наукової конференції (м. Хмельницький, 13 травня, 2022 р.). 2022. С. 449-454.

4. Дзюба Т. Конфліктологічна компетентність директора школи. *Шлях освіти*. 2004. № 1. С. 29-34.

5. Климентьєва О.С. Конфліктологічна компетентність як складова професіоналізму майбутніх правоохоронців. *Педагогіка та психологія* : збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди. 51. 2015. С. 269-276.

6. Котлова Л.О. Формування конфліктологічної компетентності студентів як чинника їх особистісного розвитку. *Наука і освіта*. №5, 2014. С. 162-168.

7. Мухіна Л. Структура конфліктологічної компетентності майбутнього вчителя. *Науковий вісник МНУ імені В.О. Сухомлинського*. Психологічні науки. № 1 (16). 2016. С. 142-146.

8. Мухіна Л.М. Психологічні особливості розвитку конфліктологічної компетентності майбутніх учителів. 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук. Київ, 2019. 22 с.

9. Нікіфорова Л.Б. Роль та значення емоційної культури в професійній діяльності майбутнього менеджера [Електронний ресурс]. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Житомир, 2007. Вип. 34. С. 111-114.

10. Тітаренко І.І. Компоненти формування конфліктологічної компетентності майбутніх фахівців з реклами та зв'язків з громадськістю. *Наука і освіта* : наук.-практ. журнал : Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К.Д. Ушинського. №6. 2016. С. 29-35.

11. Філь С.С. Визначення, зміст та структура конфліктологічної компетентності студентів – майбутніх фахівців соціономічних професій. *Наукові записки НаУКМА*. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. Т. 123. С. 20-24.

12. Черниш Л.М. Формування конфліктологічної компетентності студентів під час занять з англійської мови. *Інноваційна педагогіка*. Випуск 34. Т. 1. 2021. С. 109-112.

References

1. Vorontsova O.V., Daniechkina Yu. Konfliktnist ta konfliktna kompetentnist osobystosti. Zbirnyk naukovykh prats «Visnyk Natsionalnoho universytetu vodnoho hospodarstva ta pryrodokorystuvannia». 2006. Vyp. 3 (35). S. 302-307.
2. Voshkolup H.Iu. Konfliktolohichna kompetentnist yak skladova profesiinoi kompetentnosti maibutnykh fakhivtsiv. Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu imeni Alfreda Nobelia. Serii «Pedahohika i psykhohohiia». «Pedahohichni nauky». 2016. № 1 (11). S. 184-189.
3. Holubieva M.O., Zharuk I.V. Psykholoho-pedahohichniy zmist terminiv «konfliktna kompetentnist» ta «konfliktolohichna kompetentnist». Naukovyi prostir : aktualni pytannia, dosiahnennia ta innovatsii : materialy III Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii (m. Khmelnytskyi, 13 travnia, 2022 r.). 2022. C. 449-454.
4. Dziuba T. Konfliktolohichna kompetentnist dyrektora shkoly. Shliakh osvity. 2004. № 1. S. 29-34.
5. Klymentieva O.S. Konfliktolohichna kompetentnist yak skladova profesionalizmu maibutnykh pravookhorontsiv. Pedahohika ta psykhohohiia : zbirnyk naukovykh prats Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. H.S. Skovorody. 51. 2015. S. 269-276.
6. Kotlova L.O. Formuvannia konfliktolohichnoi kompetentnosti studentiv yak chynnyka yikh osobystisnoho rozvytku. Nauka i osvita. №5, 2014. S. 162-168.
7. Mukhina L. Struktura konfliktolohichnoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia. Naukovyi visnyk MNU imeni V.O. Sukhomlynskoho. Psykhohohichni nauky. № 1 (16). 2016. S. 142-146.
8. Mukhina L.M. Psykhohohichni osoblyvosti rozvytku konfliktolohichnoi kompetentnosti maibutnykh uchyteliv. 19.00.07 – pedahohichna ta vikova psykhohohiia. Avtoreferat dysertatsii na zdobuttia naukovoho stupenia kandydata psykhohohichnykh nauk. Kyiv, 2019. 22 s.
9. Nikiforova L.B. Rol ta znachennia emotsiinoi kultury v profesiinii diialnosti maibutnoho menedzhera [Elektronnyi resurs]. Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. Zhytomyr, 2007. Vyp. 34. S. 111-114.
10. Titarenko I.I. Komponenty formuvannia konfliktolohichnoi kompetentnosti maibutnykh fakhivtsiv z reklamy ta zviazkiv z hromadskistiu. Nauka i osvita : nauk.-prakt. zhurnal : Pivdenoukr. nats. ped. un-t im. K.D. Ushynskoho. №6. 2016. S. 29-35.
11. Fil S.S. Vyznachennia, zmist ta struktura konfliktolohichnoi kompetentnosti studentiv – maibutnykh fakhivtsiv sotsionomichnykh profesii. Naukovi zapysky NaUKMA. Pedahohichni, psykhohohichni nauky ta sotsialna robota. T. 123. S. 20-24.
12. Chernysh L.M. Formuvannia konfliktolohichnoi kompetentnosti studentiv pid chas zaniat z anhliiskoi movy. Innovatsiina pedahohika. Vypusk 34. T. 1. 2021. S. 109-112.